
ХРОНИКА, ИНФОРМАЦИЯ

ХРОНІКА, ІНФАРМАЦЫЯ

CHRONICLE, INFORMATION

МІЖНАРОДНАЯ КАНФЕРЭНЦЫЯ «ГІСТАРЫЧНЫ І САЦЫЯЛІНГВІСТЫЧНЫ КАНТЭКСТ КАДЫФІКАЦЫІ СЛАВЯНСКІХ МОЎ»

INTERNATIONAL CONFERENCE «HISTORICAL AND SOCIOLINGUISTIC CONTEXT OF SLAVIC LANGUAGES CODIFICATION»

На філасофскім факультэце Універсітэта Канстанціна Філасафа ў Нітры (Славакія) 22–24 чэрвеня 2016 г. прайшла чарговая канферэнцыя Камісіі па славянскіх літаратурных мовах пры Міжнародным камітэце славістаў, да арганізацыі якой спрычыніўся таксама Інстытут мовазнаўства імя Людавіта Штура Славацкай акадэміі навук. Месца і час правядзення канферэнцыі (у кастрычніку 2015 г. споўнілася 200 гадоў з дня нараджэння палітыка, гісторыка, пісьменніка і лінгвіста Людавіта Штура) у значнай ступені паўплывалі на праблематыку форуму, у цэнтры ўвагі якога стаялі праблемы гістарычнага і сацыялінгвістычнага кантэксту кадыфікацыі славянскіх моў.

Удзельнікаў канферэнцыі прывіталі намеснік дэкана па навуцы філасофскага факультэта дацэнт Марцін Гетэні і старшыня Камісіі па славянскіх літаратурных мовах Гана Гладкава (Прага, Чэхія). Канферэнцыя сабрала навукоўцаў з Аўстрыі, Балгарыі, Беларусі, Германіі, ЗША, Сербіі, Славакіі, Украіны і Чэхіі.

Навуковую частку канферэнцыі адкрыў даклад **Славаміра Андрэвіча** (Браціслава, Славакія), прысвечаны асэнсаванню Л. Штурам кадыфікацыі славацкай літаратурнай мовы ў славянскім кантэксце. Докладчык звярнуў увагу на крыніцы штураўскай кадыфікацыі, пазначыўшы, што навуковец абаяўся на тагачасную жывую мову, найперш мову цэнтральнаславацкіх гарадоў.

У 1840-я гг. як сродак літаратурнага выказвання гэты рэгіянальны варыянт славацкай мовы быў развіты горш, чым заходняя славацкая мова, але ён пашыраўся і на ўсход, і на захад, што стварала спрыяльныя перадумовы для таго, каб менавіта мова цэнтральнай Славакіі стала сродкам агульнаацыянальнай камунікацыі. Высока ацаніў С. Андрэвіч разважлівасць Л. Штура, які падчас далейшай апрацоўкі яго нормы М. М. Годжам і М. Гаталам дзеля згоды паміж пратэстантамі і каталікамі пайшоў на шматлікія кампрамісы. У сваёй працы «Славянства і свет будучыні» Л. Штур сфармуляваў некаторыя прынцыпы, угрунтаваныя на агульных чалавечых катэгорыях і гісторыі славянскіх народаў.

Гана Гладкава прачытала даклад аб кадыфікацыйных тэорыях у багемістыцы. У артыкуле разглядаюцца два аспекты новых апісанняў сучаснай чэшскай мовы. Звяртаецца ўвага на «сутыкненне граматык» – становішча, пры якім узнікаюць паралельныя апісанні моўнай структуры, здольныя канкурыраваць паміж сабой. Сучасныя аўтары імкнуцца больш глыбока пранікнуць у прыроду моўнай структуры – пастуліруюць новыя парадыхмы, больш грунтоўна вывучаюць семантычны бок структуры, аналізуюць яе з пункта гледжання кагнітыўнай лінгвістыкі. Характэрнай асаблівасцю такіх прац з’яўляецца значная ўвага да сродкаў апісання і да пераадолення традыцыйнага процістаўлення *langue* і *parole*.

Другі аспект заключаецца ў тым, што выкарыстоўваюцца больш дасканалыя (і складаныя) інструменты апісання, якія ламаюць традыцыйныя дыхатамічныя паняцці са спасылкай на шкалярнасць структур і іх значэння, пераадоўваецца дагэтуль ключавая антытэза граматыкі і лексікі. Гэты аспект суправаджаецца інфармацыйнай аб частотнасці і размеркаванні выкарыстання з'явы ў залежнасці ад экстралінгвістычных фактараў. Типовай характарыстыкай сучасных апісанняў з'яўляецца выкарыстанне карпусоў.

Яна Шолчына (Баўцэн (Будышын) – Лейпцыг, Германія) засяродзілася на гістарычных і сучасных аспектах правапісу верхнялужыцкай літаратурнай мовы. У гістарычнай частцы даклада былі коротка разгледжаны спробы стварэння ўніфікаванай верхнялужыцкай літаратурнай мовы і яе правапіснай нормы на аснове літаратурнамоўных варыянтаў верхнялужыцкіх пратэстантаў і каталікоў пачынаючы ад XVII–XVIII стст. Прынцыповыя змены адбыліся ў XIX ст. дзякуючы дзейнасці лідараў нацыянальнага адраджэння Яна Арношта Смолера і Яна Петра Ёрдана. Дакладчыца згадала ўвядзенне Лужыцкай маціцай так званага аналагічнага правапісу і доўгі працэс стабілізацыі ўніфікаванай арфаграфіі да сярэдзіны XX ст. У другой частцы даклада на прыкладзе новага выдання дапаможніка 2008 г. былі разгледжаны тэндэнцыі сучаснага развіцця і праблемы захавання прынятых правапісных норм, а таксама кадыфікатарская дзейнасць Верхнялужыцкай моўнай камісіі.

Дыяна Іванава (Плоўдзіў, Балгарыя) разважала аб тэарэтычных і метадалагічных аспектах моўнай нормы і перыядызацыі літаратурнай мовы прымяняльна да Балгарыі. Дакладчыца праналізавала некаторыя супярэчлівыя пытанні перыядызацыі балгарскай літаратурнай мовы, якія былі аб'ектам шматлікіх дыскусій у гістарычнай лінгвістыцы, прадставіла ўласную канцэпцыю адбору крытэрыяў, на аснове якіх мае здзяйсняцца перыядызацыя. У дакладзе Д. Іванавай былі асэнсаваны роля моўных і экстралінгвістычных фактараў, узаемадзеянне паміж моўнымі сістэмамі, якія функцыянавалі ў розныя часы, тыпы норм, якія дамінавалі над іншымі ў пэўныя перыяды развіцця балгарскай літаратурнай мовы.

Надка Нікалава (Шумен, Балгарыя) падзялілася з удзельнікамі канферэнцыі сваімі назіраннямі за падыходамі, якія рэалізаваліся ў працэсе кадыфікацыі новабалгарскай літаратурнай мовы, паставіўшы ў цэнтр увагі граматыку балгарскай літаратурнай мовы 1835 г. Неафіта Рылскага. Былі вылучаны дзве важныя асаблівасці кадыфікацыі, якія паўплывалі на развіццё балгарскай літаратурнай мовы і яе функцыянаванне. З аднаго боку, гэта аўтарытарны падыход

у тэксце граматыкі і пурыстычная лінія, выкладзеная ў невялікім слоўніку, які прыводзіўся ў канцы граматыкі. З другога боку, Неафіт Рылскі вынес на абмеркаванне мноства тэм у вялікай працы «Філалагічнае даследаванне», неаднаразова выказваў свой пункт гледжання, што мела на ўвазе плюралізм, дыялагічнасць і талерантнасць у працэсе абмену думкамі адносна норм і іх кадыфікацыі.

Кадыфікацыю ў якасці важнага канстытутыўнага элемента літаратурнай мовы ствараюць канкрэтныя асобы, якіх гістарычны кантэкст паставіў у такую пазіцыю. Для сербскай мовы ў гэтых адносінах асабліва важнай была першая палова XIX ст. **Божа Чорыч** (Бялград, Сербія) прадставіў персон, якія мелі вялікае значэнне для кадыфікацыі сербскай мовы ў XIX ст. У першай палове XIX ст. пэўны ўплыў на сербскіх аўтараў у сферы стандартызацыі і кадыфікацыі нацыянальнай мовы аказалі замежныя навукоўцы і пісьменнікі – Ерней Копітар, Якаб Грым, Ёган Адэлунг, Ёган Гердэр, Ёзаф Добраўскі. Іх адукацыя, ідэі, практычна-моўная дзейнасць, кансультацыі, стымуляванне, прапаганда і падтрымка істотна паспрыялі перамозе Вукавай моўнай і графічнай рэвалюцыі, якая рэалізавалася ўжо ў другой палове XIX ст.

Паўднёваславянскі «блок» другога дня канферэнцыі завяршалі яшчэ дзве сербскія працы. **Велька Брборыч** (Бялград, Сербія) прачытаў даклад «Джура Данічыч як кадыфікатар сербскай мовы». Даследчык адзначыў, што Джура Данічыч пакінуў свой след у гісторыі як самы адданы прыхільнік Вука Караджыча. Пасля публікацыі ў 1847 г. яго добра аргументаванай працы «Вайна за сербскую мову і правапіс» перамога рэформы В. Караджыча стала непазбежнай, хоць афіцыйнае яе прызнанне прыйшло толькі праз 20 гадоў. Пасля 1847 г. кадыфікатарская дзейнасць Дж. Данічыча таксама была значнай: ён супрацоўнічаў з В. Караджычам у справе перакладу Новага Запавету, пры падрыхтоўцы ў 1852 г. другога выдання «Сербскага слоўніка» і інш.

Даклад **Аляксандра Міланавіча** (Бялград, Сербія) быў прысвечаны Ёвану Субоцічу як кадыфікатару сербскай мовы. Згодна з дакладчыкам для дзейнасці палітыка і лінгвіста XIX ст. Ё. Субоціча асабліва важнымі былі дзве вялікія задачы: хуткае засваенне сербамі граматычнасці, культурны ўздых і нацыянальная інтэграцыя шляхам злому дыялектных бар'ераў. Субоціч засведчыў сябе як прыхільнік кампрамісу паміж дасітэаўскай (ад імя Дасітэя Абрадавіча) і вукаўскай стандартнамоўнымі канцэпцыямі, якія супярэчылі адна адной. У сваёй граматыцы 1847 г. ён захавваў асобныя прынцыпы Д. Абрадавіча, але, апісваючы структуру сербскай народнай мовы і прыводзячы прыклады найперш з яе, Ё. Субоціч адначасова

сцвердзіў немагчымасць апоры пры фарміраванні сербскай стандартнай мовы на руска-славянскую або славяна-сербскую мову.

Усходнеславянскія мовы паслужылі матэрыялам для дакладаў Людмілы Ткач (Чарнаўцы, Украіна), Андрэя Даніленкі (Нью-Ёрк, ЗША), Наталлі Корынай (Нітра, Славакія) і Сяргея Запрудскага (Мінск, Беларусь).

Людміла Ткач паставіла ў цэнтр увагі свайго даследавання сацыялінгвістычныя аспекты лексікаграфічнай кадыфікацыі ўкраінскай літаратурнай мовы ў другой палове XX – пачатку XXI ст.

На аснове асэнсавання навуковай літаратуры **Андрэй Даніленка** знайшоў магчымасць паставіць пытанне аб тым, колькі варыянтаў украінскай літаратурнай мовы «трэба мець сёння». Аўтара зацікавіла пабудова сацыяльнай тыпалогіі ўкраінскай літаратурнай мовы, якую ён здзяйсняў пры дапамозе метаду трыягуляцыі. Гэты метадавызначвае прасторавыя, часавыя і грамадскія параметры рэгіянальнага вар’іравання (стандартаў) украінскай літаратурнай мовы. Асабліва ўвага ў дакладзе была ўдзелена дыялектнай дыферэнцыяцыі і грамадска-гістарычным асаблівасцям фарміравання надняпроўскага, галіцка-букавінскага, закарпацкага і бачска-срэмскага (бачванска-срэмскага) варыянтаў. Дакладчык прызнаў украінскую мову поліцэнтрычнай і вылучыў у ёй два нацыянальныя варыянты. Акрамя таго, А. Даніленка вызначыў прасторавыя і часавыя адзнакі цэнтраімплівай і цэнтрабежнай нармалізацыі варыянтаў украінскай літаратурнай мовы.

Наталля Корына прачытала даклад аб сучасным стане рускай літаратурнай мовы і нацыялектах рускай мовы. У дакладзе былі разгледжаны разыходжанне маўленчай практыкі з канонамі літаратурнай мовы і праблемы культуры публічнага маўлення, на фарміраванне якой аказваюць значнае ўздзеянне выступленні першых асоб дзяржавы, усё больш аддаленыя ад літаратурнай нормы. Асабліва ўвага была нададзена функцыянаванню так званых нацыялектаў, пад якімі разумеюцца рэгіянальныя варыянты рускай мовы, і звязаным з імі праблемам перакладу. Дакладчыца прадэманстравала, што адной з найбольш характэрных рыс нацыялекту з’яўляецца яго маркіраванасць асяроддзем прымаючай культуры.

Сяргей Запрудскі засяродзіўся на абставінах рэфармавання беларускай мовы ў 1933 г., паспрабаваўшы дыферэнцыраваць заканамерныя і выпадковыя фактары, якія мелі сілу ў працэсе яе рэалізацыі.

Вечарам 23 чэрвеня адбылася прэзентацыя падрыхтаванага калектывам славацкіх навукоўцаў пад кіраўніцтвам Л. Кралчака выдання «Людэвіт Штур. Мовазнаўчыя працы» (рэцэнзуецца ў гэтым нумары часопіса).

У дакладах апошняга дня канферэнцыі асвятлялася пераважна славакістычная і багемістычная праблематыка. У сваім дакладзе **Катарына Дудава** (Нітра, Славакія) разважала аб пераемнасці паміж кадыфікацыяй А. Берналака і папярэднім развіццём славацкай мовы. Дакладчыца прадэманстравала элементы такой пераемнасці на прыкладзе фразеалагічных варыянтаў, уведзеных А. Берналакам у яго працы «Славацкая граматыка» (1790). На думку К. Дудавай, фразеалогія займала важнае месца пры ўтварэнні берналакаўскага варыянта славацкай літаратурнай мовы, паколькі паходзіла з айчынных крыніц гэтак званай культурнай славацкай мовы. У літаратурнай мове, якая ўзнікала, з’яўлялася ўласцівасць гнуткай стабільнасці і ўзмацняліся асноўныя крытэрыі літаратурнай мовы (а менавіта зразумеласць і функцыянальнасць). Берналакаўшчына пачала ўжывацца ў мастацкай, папулярна-навуковай і набажэнскай літаратуры; яна стала першай літаратурнай мовай славакаў, якая ахоплівала ўсе слаі грамадства.

Анджэй Блага (Аламоўц, Чэхія) падзяліўся вынікамі сваіх назіранняў за сітуацыяй у чэшскай і славацкай мовах у першай палове XIX ст. У параўнанні са Славакіяй чэшскім землям была ўласцівая меншая моўная гамагеннасць, асабліва ў Маравіі і Сілезіі, дзе ў гарадах дамінавала нямецкамоўнае насельніцтва. Дакладчык звярнуў увагу на такія аспекты, як месца лацінскай мовы, увядзенне ў якасці мовы навучання ва ўніверсітэтах нямецкай мовы, канфесійны склад насельніцтва, дамінаванне на чэшскіх землях нямецкамоўных філалагічных прац, уплыў славацкай моўнай прадукцыі на фарміраванне чэшскай літаратурнай мовы, роля славакаў у чэшскім моўным адраджэнні.

Любамір Кралчак (Нітра, Славакія) прадставіў даклад аб працы Л. Штура «Навука славацкай мовы» ў якасці кадыфікацыйнага тэксту. Даследчык асэнсаваў спосаб тлумачэння ў гэтай працы граматычнага матэрыялу, паказаў, што твор Л. Штура сягае за рамкі традыцыйных граматык і, значыць, пра яго нельга гаварыць як пра практычную граматыку, ён з’яўляецца навуковай граматыкай.

Галоўны арганізатар канферэнцыі – прафесар кафедры славацкай мовы **Юрай Глоўня** (Нітра, Славакія) – паставіў у цэнтр увагі свайго даклада канфесійны фон штураўскай кадыфікацыі. Рэфармацыя парушыла сярэдневяковае духоўнае адзінства, выклікала царкоўны раскол і паўдзейнічала на нацыянальнае адраджэнне. На кадыфікацыю каталіка Берналака абапіраліся пратэстанты-штураўцы. Людэвіт Штур старанна імкнуўся знайсці падтрымку сярод каталікоў. Яго гістарычная веліч палягае ў тым, што ён пераадолеў канфесійны антаганізм і ўсвядоміў, што немагчыма

аб'яднаць народ без падтрымкі бэрналакаўцаў. Аўтар паказаў на канкрэтныя выпадкі супрацоўніцтва, у тым ліку ўзаемадзеяння Штура з навукоўцамі-праваслаўнымі, на розніцу поглядаў на літаратурную мову ў асяроддзі вучоных-пратэстантаў. У славацкай гісторыі каталікі і пратэстанты дзейнічалі ў дыялектычнай сувязі, у выніку абедзве канфесіі абагацілі славацкую культуру.

Канферэнцыю вячаў праблемны даклад **Анны Крэчмер** (Вена, Аўстрыя) «Міфы і факты гісторыі славянскіх пісьмовых і літаратурных моў», які выклікаў бурную дыскусію. Падзеі апошніх дзесяцігоддзяў ва Усходняй і Паўднёва-Усходняй Еўропе ствараюць урадлівую глебу для фарміравання новых міфаў пра асобныя этнічныя групы і мовы гэтых арэалаў. Матэрыялам паслужылі тры ўсходнеславянскія мовы, а таксама наступнікі сербскахарвацкай (харвацкасербскай) мовы – баснійская, сербская, харвацкая і чарнагорская мовы. Паколькі многія згаданыя арэалы ўваходзілі ў так званы рэгіён *Slavia Orthodoxa*, чыя культурная парадыгма істотна адрозніваецца ад неправаслаўнай *Slavia* і Заходняй Еўропы,

у дакладзе была ўзята пад увагу спецыфіка старой славянска-праваслаўнай пісьмовай культуры. Аб'ектам вывучэння дакладчыцы сталі таксама этнічныя і моўныя астравы гэтага вялікага арэала – сербскае насельніцтва аўстрыйскай тэрыторыі і ўсходнеславянскія жыхары Вялікага Княства Літоўскага, пазнейшай польска-літоўскай дзяржавы.

У рамках канферэнцыі прайшло пасяджэнне Камісіі па славянскіх літаратурных мовах, на якім была сфармулявана заяўка на будучы Міжнародны з'езд славістаў у Бялградзе, абмяркоўваліся выдавецкія планы, праектавалася правядзенне наступнай канферэнцыі камісіі, былі прыняты новыя члены і інш.

Удзельнікі канферэнцыі мелі магчымасць пазнаёміцца з выдатнымі мясцінамі і помнікамі старажытнай Нітры.

Па матэрыялах канферэнцыі надрукаваны зборнік.

С. М. Запрудскі,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт